Горохова Тетяна
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови
Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)

КОРПУСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

На сучасному етапі зростає роль цифрових технологій в житті суспільства, зокрема й в освіті. Актуальності набуває розвиток інформаційної та цифрової компетентностей суб'єктів освітнього процесу, удосконалення методологічних підходів лінгвістичної підготовки майбутніх фахівців. Важливими в освітньому процесі є технології корпусної лінгвістики, адже цей напрям прикладної лінгвістики має великий потенціал у формуванні фахових компетентностей майбутніх учителів-словесників.

Лінгводидактичний потенціал корпусних систем висвітлено у низці праць учених та методистів, зокрема корпусний пілхід у навчанні англійської мови розглядали Г. Астон, Дж. Вілліс, Д. Вілліс, Р. Елліс, В. Жуковська, Н. Саєнко та інші; використання ІКТ для формування фахових компетентностій майбутніх учителів-словесників висвітлено в працях О. Горошкіної, О. Караман, С. Карамана, О. Кучерук, О. Семеног, Т. Яценко та інших; окремі аспекти застосування корпусних технології у навчанні української мови досліджували І. Данилюк, О. Демська-Кульчицька, Г. Дідук-Ступ'як, Є. Карпіловська, Н. Скрипник, М. Шведова та інші. Попри те, що викладання мов на основі текстових корпусів стало предметом багатьох наукових досліджень, методологічні орієнтири реалізації корпусного підходу до формування граматичної компетентності висвітлені недостатньо.

Мета статті – розглянути дидактичні особливості застосування корпусних технологій у формуванні граматичної компетентності майбутніх учителів-словесників.

Граматична компетентність є одним із компонентів професіограми майбутнього вчителя української мови і літератури. У дослідженні поняття «граматична компетентність» ми тлумачимо як інтегровану здатність, складниками якої є: системні знання морфологічного та синтаксичного рівнів мови; володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій; уміння й навички комунікативно доцільно використовувати граматичні засоби в мовленнєвій діяльності для розв’язання мовленнєво-розумових завдань; комунікативний досвід використання граматичних одиниць в усному й писемному мовленні; усвідомлення ролі граматики в професійному та особистісному розвитку (Горохова 2018, 6).

З-поміж інноваційних підходів до формування граматичної компетентності нами виокремлено корпусний методологічний підхід. Центральним засобом навчання за такого підходу є корпус текстів, під яким прийнято розуміти значний за обсягом, представлений в електронному вигляді, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, створений для розв’язання конкретних лінгвістичних завдань (Жуковська 2013, 8-9). Лінгвістичні корпуси ґрунтуються на текстах, відібраних з автентичних джерел: книг, газет, журналів, інтернетних ресурсів, дописів у соціальних мережах тощо, у такий спосіб подаючи мову у природному середовищі її функціонування.

Корпусний підхід до навчання граматики має чимало переваг, а саме:

- можливість опрацьовувати дані, яких немає в традиційних підручниках і посібниках;

- розширення й автоматизація аналізу мовного матеріалу, змога одержувати й опрацьовувати дані про частоту словоформ, лексем, граматичних категорій, синтаксичних конструкцій;
- швидке відстеження змін у частоті і контексті мовної одиниці у різні хронологічні періоди;
- одержувати дані про лексичну (колокацію) та граматичну (колігацію) сполучуваність тощо.

Сучасна корпусна лінгвістика має у своєму дослідницькому арсеналі значну кількість корпусів різних типів. Багато з них наявні в мережі Інтернет у вільному доступі. Так, наприклад, найвідомішими корпусами української мови є:

- Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). URL: http://uacorpus.org
- Lang-uk. Корпуси українських текстів. URL: https://lang.org.ua/uk/corpora/
- Браунський корпус української мови. URL: https://ua-gec-dataset.grammarly.ai/
- Корпус текстів української мови на лінгвістичному порталі «Mova.info». URL: http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209
- Корпус української мови бібліотеки «Чтиво». URL: http://korpus.org.ua/
- Лабораторія Української. Веб-корпус із синтаксичною розміткою. URL: https://mova.institute/
- Український веб-корпус Лейпцизького університету. URL: https://corpora.uni-leipzig.de

У процесі реалізації корпусного підходу до навчання граматики української мови важливо, щоб обрані для роботи корпуси текстів мали морфологічну чи синтаксичну розмітку (анотацію), тобто до кожного слова та словоформи має бути визначена лема (лексема) і теги (граматичні ознаки). Зручним і корисним для такого формату роботи є Генеральний

регіонально анотований корпус (ГРАК) української мови обсягом понад 235 млн слововживань, де здійснено розмітку текстів за регіонами. Корпус містить велику, репрезентативну, структуровану колекцію текстів українською мовою у супроводі програми, яка дає змогу будувати на базі корпусу власні підкорпуси, шукати слова, граматичні форми та їх сполучення, а також обробляти результати пошуку, сортувати, робити збалансовані вибірки і одержувати різну статистичну інформацію.

З використанням морфологічно розмічених лінгвістичних даних викладач має змогу створити завдання на основі побудови конкордансу. Такі завдання можуть містити, наприклад, ідентифікацію певного мовного явища та пов'язаних з ним лінгвістичних особливостей, класифікацію слів відповідно до подібностей та відмінностей мовних одиниць тощо. Зокрема інтерфейс ГРАКу дає змогу коригувати кількість слів з обох сторін ключового слова або фрази, щоб можна було переглядати контекст, а також полегшує сортування конкордаційних рядків, відповідно, можна дослідити лексико-граматичні структури, які містяться перед або після ключового слова.

Також застосування граматичних вправ, що ґрунтуються на роботі з корпусом, можуть включати аналіз зразків використання прийменників, займенників, прислівників, визначення модальності дієслів, різних типів синтаксичного зв'язку у реченнях тощо. Наприклад, можна запропонувати студентам побудувати конкорданс, використавши мову пошукових запитів CQL, проаналізувати особливості вживання прийменника «по» в українській мові (дослідити частотність вживання, сполучуваність, контекст тощо) та зробити висновки.

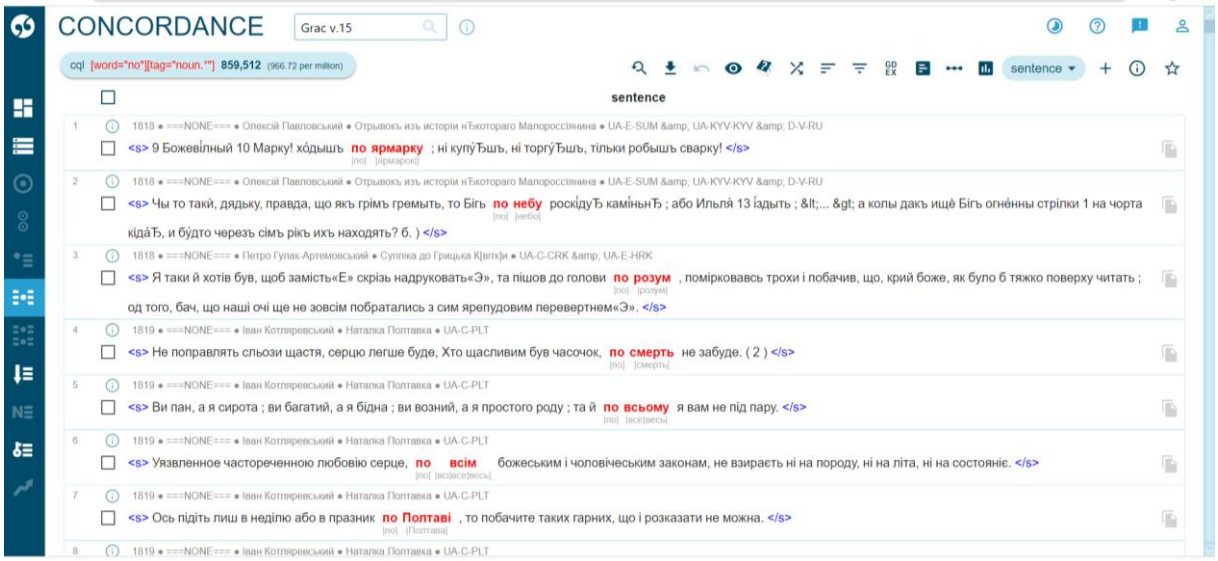

Рис 1. Конкорданс сполучуваності прийменника "по" з іменниками (ГРАК)

Варто зауважити, що конкордаційні рядки можуть бути адаптовані для необхідного граматичного матеріалу. Такі завдання сприяють розвитку аналітичного мислення через формулювання студентами основних граматичних правил індуктивним шляхом. Наведемо приклади побідних завдань:

- *Побудуйте конкорданс з прикладами вживання імені Ігор у кличному відмінку ([word="Ігор"&tag=".*v_kly.*"]). Проаналізуйте, коли, у яких текстах кожну форму використано. Побудуйте графік вживання кожної форми (Ігоре/Ігорю) в діахронії (http://uacorpus.org/Kyiv/ua/poshuk-u-grak/grafiki-cql). Яку норму вживання кличного відмінка зафіксовано в чинній редакції «Українського правопису»?*
- *Знайдіть та проаналізуйте приклади вживання відмінкових закінчень у місцевому відмінку власних назв (топонімів), які пишуться через дефіс (наприклад, Камянець-Подільський, Конча-Заспа, Івано-Франківськ та інші). Сформулюйте граматичні правила.*
- *Знайдіть в корпусі приклади помилкового вживання активних дієприкметників із суфіксами -уч, -юч. Відредагуйте їх, правильні варіанти введіть в речення.*

- *Знайдіть в корпусі текстів альтернативні форми відмінкових закінчень ([tag=".*alt*"]). Проаналізуйте, чи унормоване їх вживання.*

Варто зазначити, що корпусний підхід допомагає майбутнім учителям-словесникам оволодіти автентичними лексичними та граматичними конструкціями. На основі корпусних лінгвістичних даних викладач має змогу створювати завдання, необхідні для досягнення конкретних дидактичних цілей. Виконуючи завдання студенти вчаться спостерігати за даними лінгвістичного корпусу, висувати гіпотези та самостійно формулювати правила вживання мовних одиниць (індуктивний підхід) або відповідно до даних корпусу перевіряти дійсність правил з навчальних граматик чи посібників (дедуктивний підхід) (O'Sullivan 2007, 277).

Отже, використання корпусних технологій у формуванні граматичної компетентності майбутніх вчителів української мови має неабиякий лінгводидактичний потенціал, адже, працюючи з лінгвістичним корпусом, студенти удосконалюють уміння прогнозувати, спостерігати, досліджувати, аналізувати, порівнювати, диференціювати, інтерпретувати, рефлексувати, робити висновки й узагальнення, висувати гіпотези щодо граматичних явищ та перевіряти їх. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у науково-методичному обґрунтуванні технології реалізації корпусного підходу до навчання в умовах дистанційної освіти.

Література

Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). Київ, Осло, Йена. Retrieved September 1, 2022, from: http://uacorpus.org

Горохова, Т. (2018) Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу [Автореф. дис. канд. пед. наук, Київський

університет імені Бориса Грінченка]. Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24199

Дідук-Ступ'як, Г. (2010) Лінгводидактичні можливості корпусної лінгвістики. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*, 1, 105-109.

Жуковська, В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 8-9.

Kucheruk, O. & Karaman, S. & Karaman, O. & Vinnikova, N. (2019). Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури. Information Technologies and Learning Tools. 71.

O'Sullivan, I. (2007) Enhancing a process-oriented approach to literacy and language learning: the role of corpus consultation literacy. *ReCALL*, 19(3), 269-286.

Horokhova Tetiana

candidate of pedagogical sciences, senior teacher of Ukrainian language department

Borys Grinchenko Kyiv University

CORPUS TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF THE GRAMMATICAL COMPETENCE OF FUTURE LANGUAGE TEACHERS